ԵՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 141 — ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ — 7 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1854

Տարեկան գինն է . . . . 120 ղուշ
Վեցամսեայ " . . . . 65 "
Մէկ ծանուցումը տողին 40 փարայ է։
Ստորագրութիւնները կանխիկ են։
Ստորագրութիւնները ամեն ամսոյն 1 ին և 16 ին կը սկսին։

ՄԱՍԻՍ

ԼՐԱԳԻՐ

Դուրս երթալիք լրագիրներուն ճամբուն ծախքը առնողին վրայ է։
Լրագրոյս վերաբերեալ նամակ կամ որ և իցէ գրութիւն, խմբագրին պիտի ուղղուի. և առանց ճամբուն ծախքը խրկողին վրայ է։

ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԽՆԴԻՐ

Աւստրիոյ կառավարութեան ծանուցագիրը։ — Բրուսիոյ կառավարութեան շրջաբերականը։ — Պալթիկէն գրուած լուրեր։ — Ալմայի յաղթութեան վրայ Եւրոպայի մէջ եղած ուրախութիւնը։ — Սէվասթոպօլի մէջ Ռուսիոյ ունեցած նաւական զօրութիւնը։

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ալմայի յաղթութենէն 'ի վեր դաշնակից զօրաց Գըրըմի մէջ ըրած գործողութիւնները։ — Սէվասթոպօլէն ու Պալաքլավայէն եկած լուրեր։ — Կոստանդինի բերդին ամրակածութիւնը։ — Ռուսաց նորէն Տօպրոճա մտած ըլլալը անհիմն խօսքեր։ — Տրապիզոնէն գրուած լուրեր։ — Պաշտօնաբաշխութիւն։

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԱՆԳՂԻԱ։ Արեւելք խրկուելու սահմանուած գունդ մը զօրք։

ԳԱՂՂԻԱ։ Պուլօնէի մօտ եղած զինուորական գործողութեանց փորձերը։ — Աւստրիոյ կայսեր կողմէն Վ. Նաբօլէոն կայսեր եղած շնորհաւորութիւնը։

ՌՈՒՍԻԱ։ Աւստրիա արմտիք տանելու արգելք։

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ։ Գաղղիոյ ու Անգղիոյ զօրաց մէկ մասին Գըրըմ երթալը։

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

Սկզբունք սեղանաւորութեան։

ՆՈՐԱՏԻՊ ՄԱՏԵԱՆՔ

Դպրանոց արժողութիւնը։

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԽՆԴԻՐ

Արեւմտեան տէրութեանց կողմէն Ռուսիոյ եղած չորս առաջարկութիւններուն մերժումը՝ Աւստրիոյ ու Բրուսիոյ տէրութեանց պատճառ տուաւ զանազան գրուածներով իրենց կարծիքն ու դիտաւորութիւնները յայտնելու։ Այս պաշտօնական գրուածները Եւրոպական լրագիրներուն մէջ հրատարակուելու սկսելով, արժան կը համարինք մենք ալ հետզհետէ թարգմանելով լրագրիս մէջ հրատարակել՝ մեր արգոյ ընթերցողներուն կատարեալ ու ճիշդ տեղեկութիւն մը տուած ըլլալու համար գերմանական տէրութեց այժմեան պարագաներուն մէջ բռնած ընթացքին և ունեցած դիտաւորութիւններուն վրայ։

Այս անգամ՝ Աւստրիոյ կառավարութեան արտաքին գործոց պաշտօնէէն Ռուսիոյ կառավարութեան ուղղած ծանուցագիրը և Բրուսիոյ կառավարութեան կողմէն գերմանական տէրութեանց ուղղուած շրջաբերականը կը հրատարակենք։

Պուօլ կոմս առ կոմս Էսթերհազի դեսպան Աւստրիոյ 'ի Բեդրբուրկ։

Պարոն Կոմս.

Ռուսիոյ կառավարութեան հաղորդելու համար ձեզի խրկած ծանուցագիրնիս ինչ յարգ գտած ըլլալը՝ օգոստոս 14/26 թուով Կորչաքոֆ իշխանին խրկուած ծանուցագրին մէջ կը տեսնուի, որն որ այս դեսպանը հաճեցաւ ինծի հաղորդելու, և ես ալ պատիւ կը համարիմ օրինակը աս նամակիս հետ ձեզի խրկել, որ դուք ալ տեղեկութիւն ունենաք։

Բեդրբուրկի կառավարութիւնը կը մերժէ այն սկզբնական հիմերը, որոնք կ'երեւար թէ ասանկ աղէտալի պատերազմի մը վերջ տալու արդար միջոց մը պիտի ըլլային։ Զանոնք աղէկ մը զննելը՝ կը յայտնէ, թէ զանոնք ընդունիլը Ռուսիոյ պատւոյն ու շահուցը չյարմարիր ամենեւին։ Ասանկ կատարեալ ու որոշ մերժման մը վրայ՝ Վիէննայի կառավարութիւնը ազատ կը մնայ աս ցաւալի որոշումը արդարացնելու համար յառաջ բերուած փաստերը մանրամասնաբար քննելու պարտաւորութենէն։

Բայց կը համարի մերժել այն անհիմն կասկածը, թէ Աւստրիա ուզեր է Ռուսիան նիւթապէս ու բարոյապէս նուաստացնելու յայտնի դիտաւորութեան մը ընկերանալ։ Աւստրիոյ կառավարութիւնը հաստատ է իր համոզմանը վրայ, թէ Բեդրբուրկի կառավարութեան առաջարկուած հիմերը՝ իրաց այժմեան վիճակին մէջ մի միայն հնարաւոր եղած պայմաններն են մեզ հաստատուն ու տեւական խաղաղութեան մը առաջնորդելու, որ Եւրոպայի համար անհրաժեշտ պէտք մըն է։

Կայսրը, մեր օգոստափառ Տէրը, տեսնելով որ իր ըրած առաջարկութիւնները իր բաղձանացը հակառակ ընդունելութիւն գտան, իր ջանքերն ու գործողութիւնը անանկ ժամանակի մը կը պահէ, որուն մէջ կարող պիտի ըլլայ աւելի ազդուութեամբ զանոնք քալեցնելու՝ Եւրոպայի ու իր տէրութեան պիտոյից յարմար կերպով խնդիրը լուծելու համար։ Նորին կայսերական վեհափառութիւնը գոհութեամբ իմացաւ Ռուսաց զօրքերուն Դանուբեան իշխանութիւնները պարպելուն հաստատուիլը, և ձեզի յատկապէս կ'ապսպրուի, որ աս գոհութիւնը Վ. Նիկողայոս կայսեր իմացընէք։ Դանուբեան իշխանութեանց գրաւումը՝ Պ. կոմս, յայտնի է ձեզի, որ միշտ ցաւ պատճառեց մեզի՝ պատերազմին գլխաւոր պատճառներէն մէկը ըլլալով, և միանգամայն ծանրապէս դպչելով այն կարեւոր շահերուն որոնք կայսրը պաշտպանելու պարտաւորուած է։

Այս գրաւման վախճան մը տալով, որ աւելի երկարելու ըլլար նէ հարկաւ նորանոր ծանր դժուարութիւններ պիտի աւելցընէր, և միանգամայն յայտնելով թէ ռուսաց զօրքերը Բրութի էտին քաշուելէն ետքը պաշտպանողական դիրք մը պիտի բռնեն, սիրելի է մեզի խոստովանիլ, թէ Ռուսիոյ կառավարութիւնը անանկ պատճառ մը վերցուց, որ քանի մնալու ըլլար՝ բաւական էր ամեն ընդհանուր միաբանութեան դէմ անյաղթելի արգելքներ դնելու։

Հաճեցէք աս ծանուցագիրը Պ. Նեսէլրոտէ կոմսին հաղորդելու։

Ընդունեցէք եւայլն։

Ստորագրեալ ՊՈՒՕԼ

Վիէննա. սեպտեմբեր 12։

———

Ահաւասիկ Բրուսիոյ կառավարութեան Գերմանական տէրութեց ուղղած շրջաբերականը։

Պարոն.

Գերմանական դաշնակցութեան ժողովին քանի մը շաբաթուան համար գոցուելէն քիչ մը առաջ, արեւելեան գործը դաշնակցութեան մասնաժողովներուն մէջ քննութեան առնուեցաւ, բայց դեսպանները իրենց բռնելիք ճամբուն վրայ բաւական տեղեկութիւն չունենալով, որոշում մը չկրցան ընել։ Հետեւաբար, որովհետեւ պէտք է սպասել, որ Գերմանական դաշնակցութեան ժողովին բացուելէն ետքը մասնաժողովները նորէն աս կարեւոր գործին զբաղին, Վ. Թագաւորը՝ մեր Օգոստափառ տէրը՝ իր գերմանական դաշնակիցներուն հետ ունեցած մտերիմ յարաբերութիւններուն նայելով՝ պարտք սեպեց իրեն, որ աս կառավարութեանց հետ կատարեալ անկեղծութեամբ խօսակցի այն դիտումներուն վրայ, որոնք աս գործին մէջ իր բռնելիք ճամբուն հիմը պիտի ըլլան։

Օգոստոս 10 թուով Աւստրիոյ կառավարութեան գրած ծանուցագրին (որուն ուժ տալու համար օգոստոս 13 թուով մեր կառավարութեան կողմէն ալ ծանուցագիր մը խրկուած էր,) Բեդրբուրկի կառավարութեան տուած պատասխանը՝ Գերմանական դաշնակցութեան մասնաժողովներուն վերջին գումարումներէն ետքը մեր կառավարութեան ձեռքը հասաւ։ Այս պատասխանը՝ անցեալ ամսոյ 26 ին Նեսէլրոտ կոմսին առ Կորչաքոֆ իշխան խրկած նամակին մէջն է, որ ասոր հետ դրած ձեր Վսեմութեանը կը խրկենք, խնդրելով որ մտերմաբար հաղորդէք այդ կառավարութեան, որուն քով դեսպան խրկուած էք։

Կը ցաւինք որ Վ. Նիկողայոս կայսրը իրեն առաջարկուած խաղաղութեան խօսակցութիւններուն հիմը չէ ուզեր ընդունիլ, որն որ եթէ ընդունուած ըլլար և իրօք թշնամութեանց վերջ մը տալով խաղաղութիւն պատրաստէր, մեր օգոստափառ տիրոջը փափաքանացն ու ջանքերուն պատասխանած պիտի ըլլար. և ճիշդ ասոր համար էր, որ մեր տէր թագաւորը Բեդրբուրկի կառավարութիւնը յորդորած էր որ զանիկա ընդունի։

Այսու ամենայնիւ, աս մերժումէն առաջ եկած կացութիւնը քննելով, և մանաւանդ Ռուսիոյ նամակին վերջը գտնուած յայտարարութեան նայելով, որ կ'ըսէ, թէ ռուսաց զօրքերը իրենց հողը քաշուելով՝ պարզապէս պաշտպանողական դիրք մը պիտի բռնեն, չենք կրնար չճանչնալ աս յայտարարութեան ունեցած բարձր արժէքը՝ իրաց թէ զինուորական և թէ քաղաքական վիճակը կշռելու համար Գերմանիոյ շահուցը նկատմամբ, ուրոնք պէտք է միշտ պաշտպանուին Աւստրիոյ և ուրիշ գերմանական տէրութեանց հետ մեր ունեցած դաշնակցութեան ուժովը։

Կը կարծենք, թէ ասանկ որոշ յայտարարութե մը վրայ՝ ռուսաց կողմէն ընդհանուր և մասնաւորապէս Աւստրիոյ դէմ յարձակում մը ըլլալու վախը պէտք է բոլորովին փարատի։ Ռուսաց զօրքերուն Բրութէն անդին քաշուիլը մեծ կարեւորութիւն ունի, և աս կարեւորութեան վրայ տարակոյս չկրնար ըլլալ, թէ և Ռուսիա զինուորական պատճառներ յառաջ բերէ իր ետ քաշուիլն արդարացնելու համար։

Բեդրբուրկի կառավարութիւնը՝ իր յունիս 17 ին յայտարարութեանը մէջ գրաւ պահանջելու խնդիրը որդէն մէկ դի դնելով, Դանուբեան իշխանութիւններուն գրաւումը իբրեւ զինուորական դիրք մը միայն ցուցուցեր է։ Հիմա ոչ միայն յիշեալ իշխանութիւնները կը պարպէ, այլ նաեւ կը յայտնէ, թէ իր երկրին մէջ քաշուելով՝ միմիայն պաշտպանողական դիրք մը պիտի բռնէ։ Թէ որ ուզուի, ասոր հակառակ, Դանուբեան իշխանութիւններուն կրկին գրաւման հնարաւոր վտանգը իբրեւ տեւողական կերպով Գերմանիոյ շահերը վտանգի մէջ ձգող խնդիր մը համարել և ասկէց զինուորական պարտաւորութիւններ հետեւցնել, աս գաղափարէն աս նոր հետեւութիւնը կելլէ. այսինքն թէ, երբ բոլոր Եւրոպա՝ Արեւմտեան տէրութիւններն ալ հետ առնելով՝ Ռուսաց զօրքերուն Դանուբեան իշխանութիւնները մտնելը պատերազմի առիթ չէին համարեր, հիմա որ ռուսերն այն երկիրներէն քաշուեր են, մտնելնին պատերազմի առիթ պիտի համարուի։

Այս նկատմունքներէն մեր վեհափառ թագաւորը համոզուած է, որ Աւստրիոյ հետ եղած դաշնադրութեան յաւելուած յօդուածը՝ որ բոլորովին որոշ և իրական ենթադրութիւններու վրայ հիմնեալ է, իր նպատակին հասած պէտք է սեպուի. բայց այն դաշնադրութեան երկրորդ յօդուածին համաձայն իրօք վտանգի մէջ ինկած ուրիշ գերմանական շահեր պաշտպանելու հարկ կա՞յ թէ չկայ, գիտնալու համար, պէտք է որ դաշնադիրներն առաջուց մէկ մէկու հետ համաձայնին։

Թէ որ ասիկա ծանուցեալ չորս առաջարկութիւններուն պատշաճեցընենք, ան ժամանակը պէտք կ'ըլլայ հասկընալ, թէ ան առաջարկութիւնները Գերմանիոյ շահուցը այն աստիճան վերաբերութիւն ունին, որ դաշնադիր տէրութիւնները զանոնք իրենց սեփականեն իբրեւ միմիայն հիմն ապագայ խաղաղական դեսպանախօսութեանց։ Թէ որ ենթադրուէր, թէ աս հիմերը չէ թէ միայն Ռուսիայէն, այլ և արեւմտեան տէրութիւններէն ալ պէտք է ընդունուին (ան որ շատ նշաններով տարակուսելի կ'երեւայ), և թէ որ խաղաղութեան դեսպանախօսութիւններ և թշնամութեանց դադա-

րում կապուած ըլլար աս հիմերուն, անշուշտ աստնկ արդիւնք մը կարող կըլլար փարատելու այն անստուգութիւնը, որ Գերմանիայի շահուցը համար չորս առաջարկութիւններուն գործնական կարեւորութեանը մասին տակաւին մնացած է:

Չեմ ուզեր մանրամասնաբար քննել աստ դէմ յառաջ բերուելիք դժուարութիւնները: Միայն կը յիշեցնեմ, որ Դանուբեան իշխանութիւններուն և քրիստոնեայ բոյներուն վրայ միաբան պաշտպանութիւն մը ըլլալու խնդրոյն հետ կապուած դժուարութիւնները՝ կրնան դիւրութեամբ անանկ ձեւ մը առնալ, որ Գերմանիայի շահուցը բնաւ չի յարմարի: Նոյնց զատ, որչափ որ կը բաղձանք Աւստրիոյ զօրքերուն Դանուբեան իշխանութիւնները մտնալը Գերմանիայի շահերը ազդու կերպով պաշտպանելու երաշխաւորութիւն մը համարել, այսու ամենայնիւ այն միջոցին տաճկաց զօրքերուն և կարելի է ուրիշ օտարազգի զօրաց նոյն գաւառներուն մէջ մնալը՝ զինուորական դժուարութիւններու պատճառ ըլլալէն զատ՝ Գերմանիայի շահուցն ալ օգտակար դիրք մը չկրնար սեպուիլ:

Արդ, որովհետեւ աս հիմերը Ռուսիայէն մերժուեցան, և յայտնի եղաւ, որ նոյն հիմերը արեւմտեան տէրութիւններն ալ ընդունին նէ (որ այնպէս չէ) անմիջապէս խաղաղական դեսպանախօսութիւններ չկրնար ըլլալ, Վ. Թագաւորը՝ որչափ որ սրտի մօք աս հիմերուն վրայ անմիջապէս դեսպանախօսութիւն ըլլալուն կը փափաքի, և աս պատճառաւ Աւստրիոյ կառավարութեան կողմէն Ռուսիոյ կառավարութեան խրկուած ծանուցագիրը մասնաւոր հաճութեամբ մը պաշտպանեց, իրեն համոզմանը համաձայն չգտնար իր դաշնակից գերմանական տէրութիւնները, յորդորել, որ ան չորսկէտերը ան կերպով ընդունին, որ կարող ըլլայ դաշնակցութեան մտքին ու նպատակին համաձայն չգալիք պարտաւորութիւններ ու բեռներ իրենց վրայ բերելու: Որչափ որ Վ. Թագաւորը միտքը դրած է դաշնադրութեան հաստատուն գործադրութեանը վրայ հաւատարիմ կենալ՝ իբրեւ գերմանական զօրութեան անկախութեամբ ընդարձակելուն երաշխաւորութիւն մը, այնչափ ալ պարտք կը սեպէ իրեն խղճի մօք հեռացնել նոյն դաշնադրութենէ սահմանէն այնպիսի պարտաւորութիւնները, որոնք Գերմանիայի ընդհանուր շահերէն յայտնապէս յառաջ չեն գար:

Նորին վեհափառութիւնը կը յուսայ, որ իր գերմանական դաշնակիցներն ալ իրեն համաձայն են խնդիրը աս կերպ նկատելու մասին, և մանաւանդ հաստատ վստահութիւն ունի, որ Աւստրիոյ Վ. Կայսրն ալ ոչ միայն մօք և սրտիւ աս բանը աստնկ կը կշռէ, այլ և մեզի կը համաձայնի իբրեւ գերմանացի իշխան:

Նորին վեհափառութեան իմաստութիւնը, չափաւորութիւնը և խաղաղութեան սէրը՝ մեր օգոստափառ թագաւորին համար երաշխաւորութիւն մըն են, թէ Աւստրիա՝ Ռուսիոյ իրեն դէմ չյարձակելու համար ըրած յայտարարութիւններէն ապահովցած, ինքն ալ իր կողմէն անոր դէմ յարձակողական գործեր ընելէ ետ պիտի կենայ, և անանկով պիտի զգուշանայ այնպիսի դժուարութիւններէ, որոնք Գերմանիայի շահերը պաշտպանելու հարկէն յառաջ չեն գար, և հետեւաբար դաշնադրութեան երկրորդ յօդուածը չկրնար անոնց պատշաճիլ:

Գերմանական դաշնակցութեան ժողովը խրկած դեսպաննիս աս մօք պիտի վճիռ տայ, թէ մանաժողովներուն և թէ բուն իսկ մեծ ժողովին մէջ, և պիտի աշխատի աս նկատմունքներն ընդունել տալու:

Ասիկա ձեր գտնուած երկրին կառավարութեանը իմացընելով, ներկայ նամակը անոր հաղորդած ժամանակնիդ՝ բարեհաճեցէք, Պարոն, յայտնելու միանգամայն, թէ բոլորով սրտիւ կը բաղձանք շուտով իմանալու, թէ այդ կառավարութիւնը մեր յառաջ դրած սկզբունքներուն համաձայն պատուէրներ տուած է Գերմանական Դաշնակցութեան մեծ ժողովին մէջ իր ունեցած երեսփոխանին:

Պէռլին 3 սեպտ. 1854:

ՄԱՆԹԱՑՖԵԼ

Աւստրիոյ կառավարութիւնն ալ սեպտեմբեր 2/14 թուով շրջաբերական մը ուղղեց Գերմանական տէրութեանց: Աս շրջաբերականին մէջ Աւստրիոյ կառավարութիւնը արեւմտեան տէրութեանց չորս առաջարկութիւնները բացարձակ կերպով կը պաշտպանէ, և Գերմանական դաշնակցութեան մեծ ժողովէն կը խնդրէ, որ խաղաղութեան հաստատուիլը դիւրացընելու համար յիշեալ չորս առաջարկութիւններուն հաւանութիւն տայ:

Պալթիկէն սեպտ. 8/20 թուով առնուած լուրերը կը ծանուցանեն, թէ Անգղիոյ ու Գաղղիոյ նաւատորմիղները՝ տեղերնին դառնալու համար Լէտասունի մէջ մէկմէկէ բաժնուեր են: Գաղղիոյ նաւատորմիղը արդէն ճամբայ ելեր է. բայց անգղիացւոց՝ Նաբիէր ծովապետը ճամբայ ելլելու համար հրամանի կ'սպասէ եղեր իր կառավարութենէն:

Սեպտեմբեր 17/29 թուով Լոնտրայէն եկած լուրերուն նայելով, վերջապէս Նաբիէր ծովապետին խիստ կարեւոր հրամաններ խրկուեր են, բայց ետ դառնալու թէ Պալթիկի մէջ գործողութիւն մը ընելու համար, աս մասին զանազան խօսքեր կան: Ոմանք կը կարծեն, թէ արդէն Պալթիկի մէջ ձմեռն սկսած ըլլալով, Ռեվէլի նաւահանգիստը զարնելու դիտաւորութիւնը ետ ձգուած է: Շատերն ալ ընդհակառակն կ'ըսեն, թէ Նաբիէր ծովապետին հրաման եղեր է Ռեվէլի վրայ երթալու, և Պալթիկէն եկած վերջին լուրերուն նայելով, անգղիացւոց Շիլտմրիճ ծովապետը՝ նաւատորմիղին մէկ մասովը Ռեվէլի առջեւ պատրաստ կեցած է և Նաբիէրին հոն երթալուն կ'սպասէ յարձակումն ըսկսելու համար:

Պէլճիքայի Էմանսիփասիոն լրագիրն ալ սեպտ. 20 թուով հետեւեալ լուրը կուտայ:

«Խիստ ծանրակշիռ լուր մը առնուեցաւ Պալթիկէն:

»Գաղղիացւոց նաւերուն նոր հրամաններ գնաց, որ ժողվուին ու Նաբիէր ծովապետին նաւերուն հետ միանան: Այսկէց կ'երեւայ, որ նաւատորմիղները ետ չդարձած մեծ գործողութիւն մը պիտի ընեն Պալթիկի մէջ:»

— Հիւսիսային Ճերմակ ծովուն մէջ անգղիացւոց Միրանտա անուն 14 թնդանօթով շոգենաւը՝ ռուսաց Արքանկէլի նաւահանգստին մօտ Քօլա անուն 1,000 բնակչօք ռուսաց քաղաքը ռմբակոծելով աւերակ դարձուցեր է:

Ալմայի յաղթութեան լուրը Եւրոպայի մէջ մեծ ուրախութիւն պատճառեր է և՛ ամէն տեղ հանդէսներ եղեր են:

Գաղղիոյ ծովային պաշտօնական Մօնիթէօռ լրագիրը՝ Սեվաստոպօլի նաւահանգստին մէջ Ռուսիոյ ունեցած նաւական զօրութեանը վրայ հետեւեալ նոր ու ճիշդ տեղեկութիւնները կուտայ:

Նաւահանգստին մէջ գտնուած նաւերուն անունները են՝

12 Մոնթէպէլլօ 120 թնդանօթ. Փարիզ 120 թնդ. Անրի Քաթր 120 թնդ. Ֆրիտլանտ 120 թնդ. Վալմի 120 թնդ. Ալճէզիրաս 84 թնդ. Ճուպիթէր 84 թնդ. Ալժէր 84 թնդ. Ժէմմափ 84 թնդանօթ. Նափոլէոն 84 թնդանօթ. Սիւֆրէն 84 թնդանօթ. Շառլըմայն 84 թնդ. Ժան Պար 84 թնդ. Պայար 84 թնդ. Վոպան 84 թնդ. Դիւկէսքլէն 84 թնդ. Վիլ տը Մարսէյ 84 թն. Իէնա 84 թնդ. Պօմօն 60 թնդ. Պիւրֆի 60 թնդ. Պաբիլոն 60 թնդ. Մէտէա 60 թնդ. Պալէֆիս 18 թնդ. Իէլաէ 18 թնդ. Պողլաս 20 թնդ. Թէէաս 20 թնդ. Լիէա 20 թնդ:

Անելի փոքր նաւեր, Նէյղէն, Սրէլէ, Օրլանտօ, Տրիտօն, Օֆաղէ, Լաբրիս, Մակլնկս. 11 փոխադրական նաւ և 64 թնդանօթակիր մակոյկ: 12 շոգենաւ ալ կայ, որոնց 6ը մեծ ու 6ը փոքր են: Անոնցմէ կարգն են Վլատիմիր, Պէսարապիա և Կրոմոնոսէց որ խիստ քաջուկ են ու զօրաւոր թնդանօթներ ունին:

Աս հաշուով վերյիշեալ նաւերուն գումարն է 17 մեծ նաւ, 4 ֆրեգաթ, 5 քորվէթ կամ պրիք, 82 փոքր նաւ ու 12 շոգենաւ. ամէնը մէկէն 109 կտոր նաւ, ու գոնէ 2,200 մեծ ու պզտիկ թնդանօթ.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ալմայի յաղթութենէն 'ի վեր դաշնակից զօրքերուն ըրած այլ և այլ գործողութիւնները համառօտիւ պատմել արժան կը համարինք, որպէս զի մեր ընթերցողները եղելութեանց ընթացքին լաւ տեղեկութիւն ունենան:

Աս նշանաւոր յաղթութենէն ետեւ, դաշնակից զօրքերը երեք օր Ալմա կեցան վիրաւորները նաւ դնելու ու իրենց պաշար առնելու համար:

Սեպտեմբեր 11/23 ին՝ Գամչայ եկան և Բաչայի ձորին մէջ գացին բանակ դրին, ուր մէկ ռուս մը անգամ չերեւցաւ. նաւատորմիղներն ալ նոյնը ըրին ու դաշնակից զօրաց ետեւէն գացին:

12 ին՝ դաշնակից զօրքերը Պելպէքի գետն անցան ու մօտը գտնուած ահագին ամրութիւններուն քով բանակ դրին, ուր ռուսերը չհամարձակեցան անոնց սպասելու, թէպէտ կրնային սաստիկ դիմադրութիւն ընել:

13 ին՝ դաշնակից զօրքերը Սեվաստոպօլի բոլորտիքը դարձան, և անտառի մը մէջէն անցնելով առտուան ժամ մը մէկին էրած գեղմը հասան, ուրկէ ռուսերը փախեր էին՝ ջուրի ճամբաներն ու ջրհորները աւրելով:

14 ին դաշտը իջան ու Չէրնայայի վրայ բանակ դրին:

15 ին շրջակայ երկիրները քննեցին, և գաղղիական զօրաց չորրորդ բաժինը Պալաքլավայի մօտերը գնաց: Նոյն օրն էր որ Սէնթ Առնօ մարաջախտը՝ գրեթէ մեռնելու կէտը հասած ըլլալով, Քանրոպէր զօրապետին նամակ մը տուաւ, որով զօրաց սպարապետութիւնը անոր կը յանձնէր:

16 ին դաշնակից զօրքերը Պալաքլավայի քով բանակ դրին:

17 ին մէկ կողմէն անգղիացիներն իրենց պաշարման թնդանօթները Պալաքլավա հանած ժամանակնին, գաղղիացւոց երկրորդ ու չորրորդ բաժիններն ալ Քէրսոնէզի հրուանդանին (պուռնուն) քով ցամաքը ելան:

18 ին դաշնակից զօրքերը Սեվաստոպօլի քով բանակ դրին, ու քաղաքը պաշարեցին:

Պօսքէ զօրապետին հրամանին տակ եղած գաղղիացւոց տաջի երկու բաժիններն ու անգղիացւոց երկու բաժինները՝ պաշարող զօրաց պահպանութեան բանակ մը կազմելով, յարմար դիրքի մը վրայ բանակատեղի հաստատեցին պատնէշներով ամրացած, անանկ որ ռուսերը չեն կրնար իրենց մօտենալ: Մնացած զօրքերն ալ պաշարման աշխատութիւններուն կը գործածուին:

Թնդանօթի մարտկոցները բոլորը շինուեցան. դաշնակից նաւատորմիղներուն թնդանօթները ցամաքը հանուեցան ծովային զօրաց հետ, և կը կարծուի որ քիչ ժամանակէն կրակը կ'սկսի:

Դաշնակից զօրքերուն առողջութեան վիճակը շատ աղէկ կը պատմեն, միայն օրը մէկ երկու հոգի դեռ քոլերային բռնուող կայ եղեր:

Ռուսաց բանակին մնացորդները Պելպէք կեցած են, որոնք Օսթէն Սաքէն զօրապետին գալուն կ'սպասեն Սեվաստոպօլը պաշարող դաշնակից զօրաց վրայ յարձակելու համար:

Աև ծովու գաղղիական նաւատորմիղն ալ, ինչպէս յայտնի է, Սեվաստոպօլի նաւահանգստին բերանը գոց ըլլալուն պատճառաւ անգործ մնալով, իր ուժը ցամաքի կողմէն ըլլալիք յարձակման միջոցներուն վրայ ետեւցընելու ետեւ է՝ գործը դիւրաւ և շուտով լմնցնելու համար: Արդէն ցամաքի վրայ նաւական թնդանօթներու ահագին մարտկոց մը շինուելէն զատ, սեպտեմբեր 25 ին Պռիւա ծովապետը 600 ծովային զօրքով առտուն կանուխ Հէլէսքէսքի ծոցը մտնալով ցամաքը ելաւ առանց թշնամիներէն տեսնուելու, և Քառանթինայի ամրոցին վրայ նայող 600 մեթրոյ հեռու բլուրներուն վրայ հասաւ: Երկիրը լաւ մը աչքէ անցընելով, հին բերդի մը աւերակ գտաւ, որուն դիրքը շատ յաջող ըլլալով՝ մարտկոցներ շինելու աղէկ կը յարմարէր: Ռուսերը իրենց ամրոցներէն ասոնք տեսնելով, սաստիկ կրակ մը ընել սկսան վրանին, բայց երկրին յատակագիծը արդէն առնուած ըլլալով, Պռիւա ծովապետը և իր հետի 600 ծովային զօրքերը վերստին մակոյկները մտան ու նաւերը դարձան՝ ռուսաց հրետանաւոր ռումբերուն մէջէն անցնելով առանց վնաս մը կրելու: Միայն Շարլըմանյ նաւին հրամանատարին մակոյկը ռումբ մը կերաւ, անալ երկու կարգ նստած թիավարներուն մէջէն անցաւ առանց մէկուն դպչելու:

— Անցեալ չորեքշաբթի Աև ծովէն անգղիական Թօնին շոգենաւը լուր բերաւ, թէ դաշնակից զօրքերը դեռ կը շարունակեն իրենց պատրաստութիւնները Սեվաստոպօլի ռմբակոծութեան համար: Անանկ զարհուրելի աւերման միջոցներով քաղաքի պաշարում տեսնուած չէ բնաւ կ'ըսեն: Թէպէտ երկիրը ապառաժուտ է, բայց դաշնակիցները անանկ ահաւոր պատնէշներ շինած են, որ քաղաքէն դուրս իրենց դէմ վտանգաւոր յարձակում մը ըլլալէ բնաւ վախ չունին: Երկրին աս դժուարութիւններէն զատ՝ թշնամեաց կողմէն գալիք ամէն արգելքները շուտով խորտակելու համար իրենց դիրքը վերջին աստիճան զօրացնել ուզելով, Սեվաստոպօլի ընդհանուր ռմբակոծութիւնը ուշացաւ: Աս այժմ ատ պատրաստութեան գործողութիւնները պաշտպանելու համար միայն դաշնակից զօրքերը թնդանօթ կը բանեցընեն:

Ուրբաթ օրը անգղիական Սօֆըրէյն շոգենաւը Աև ծովէն գալով աս լուրը հաստատեց:

— Վճռողական պատերազմը դեռ չըսկսած՝ գործին յաջողութիւնը ամէն կերպով դիւրացնելու համար՝ նորանոր զօրութիւններ կը խրկուին Ղրիմ:

Անցեալ չորեքշաբթի ու հինգշաբթի մայրաքաղաքէս խրկուած 5000 օսմանեան զօրքերէն զատ, Վառնայէն Պուլկարէն ու Կէլիպօլուէն գացած և հետզհետէ գացողներն ալ հաշուելով, դաշնակից բանակներուն վրայ 30 հազարի չափ նոր զօրք պիտի աւելնայ, որով իրենց թիւը 110 հազարի պիտի հասնի՝ նաւատորմիղներուն մէջ գտնուած 25 հազար ծովային զօրքն ալ հետ առնելով: Երէկ 13 հազար նոր զօրք հասած են Ղրըմ: Այս աչագին պատրաստութիւնները տարակոյս չեն թողուր բնաւ, որ դաշնակից զօրքերը շուտով և կատարեալ յաջողութեամբ գլուխ պիտի հանեն այս մեծ պատերազմը, և վերջապէս քիչ ժամանակէն Սեւաստոպոլի հիմնայատակ ըլլալուն լուրը՝ ուրախութեամբ պիտի լեցնէ հասարակութեան անհամբեր սիրտերը:

— Շաբաթ օրը անգլիական Սէմըս շոգենաւը Ղրըմի ծովեզերքէն մայրաքաղաքս լուր բերաւ, թէ անցեալ չորեքշաբթի (սեպտեմբեր 29) ռուսերը Սեւաստոպոլէն դուրս ելեր են դաշնակից զօրքերը զարնելու համար, բայց Մէնշիքի որսորդ ըսուած Գաղղիացւոց զօրքերէն սաստիկապէս և շուտով հալածուեր են շատ մարդ կորսնցնելով: Պաշարման աշխատութիւնները մեծ փութով յառաջ կը տարուին:

Նոյն շոգենաւը լուր բերաւ, թէ նոյնպէս 29 ին՝ աւստրիացի փոխադրական նաւ մը ռուսաց մարտկոցներէն մէկուն ետեւէն անցնելով, ռուսերը զինքը սաստիկ կը ռմբակոծեն, այնչափ որ նաւաստիները կը ձգեն կը փախչին: Ռուսերը մակոյկներ իջեցնելով նաւին վրայ կերթան որ բռնեն, բայց նոյն միջոցին անգլիական Պրէնթա շոգենաւը վրայ հասնելով, յիշեալ աւստրիացի նաւը կ'ազատէ՝ ռուսաց մարտկոցներուն կրակը բանի տեղ չդնելով:

— Սեպտեմբեր 29 ին Պալաքլավայէն լուր կու տան, թէ 25 հազար ռուսաց բանակ մը դէպի Սեւաստոպոլ կու գայ եղեր: Գաղղիացւոց Պօսքէ զօրավարը ասիկա իմանալով, Սեւաստոպոլէն մէկ ժամ հեռու անոնց ճամբան բռներ է երկու բաժին զօրօք, և թող չպիտի տայ որ Սեւաստոպոլ մտնան:

— Գաղղիացւոց Պօսքէ զօրավարին բանակի օգնականներէն (եավէր) մէկը՝ Պ. Տամբիեռ անուն՝ սեպտեմբեր 22 ին խրկուեր Սեւաստոպոլի քով ռուսերէն գերի բռնուեցաւ: Նաւատորմիղը խրկուած ըլլալով, հոն ճաշ ընելէն ետեւ՝ երկու ընկերով բանակը կը դառնար. ճամբան կորսնցնելով ռուսաց պահապան զօրքերու մեծ խումբի մը մէջ գնաց ինկաւ, բայց աղէկ ձի ըլլալով՝ մէջերնուն փախչելու ատենը՝ ռուսերը հրացան պարպեցին անոնց վրայ, դժբաղդաբար Պ. Տամբիեռի ձին զարնուեցաւ ինկաւ, և ռուսերը վրան հասնելով բռնեցին Սեւաստոպոլ տարին, ուր շատ պատուով կը նային եղեր զինքը:

— Դաշնակից նաւատորմիղներէն քանի մը շոգենաւ անդադար Կոստանդինի բերդը կը ռմբակոծեն: Վերջին լուրերով կ'իմանանք, որ բերդը սաստիկ վնասուելով, քանի մը օրէ 'ի վեր շոգենաւներէն նետուած ռումբերուն պատասխան չտար եղեր, ուսկից կը հասկցուի, որ ռուսերն յիշեալ բերդը թողուցեր գացեր են:

—Անցեալ շաբթու ռուսերը երկու մեծ պատերազմական նաւ ալ ընկղմեր են Սեւաստոպոլի բերանը: Այնպէսով մինչեւ հիմա հոն ընկղմուած ռուսաց նաւերուն թիւը ինը եղած է:

Այս օրերս խօսք մը ելաւ, թէ ռուսերը սաօրին Դանուբի վրայ նորէն յարձակողական պատերազմ ընելու սկսեր են, և 60 հազար հոգի Լիւտէրս զօրավարին հրամանատարութեամբը վերստին Տօպրոճա մտեր են:

Մայրաքաղաքիս գաղղիերէն Ժուռնալը կ'ըսէ թէ այս լուրը բոլորովին անհիմն է:

Երբոր ռուսաց զօրքերը պարտաւորեցան Դանուբէն անդին անցնելու կ'ըսէ յիշեալ լրագիրը, տասը հազարի չափ մարդ թողուցին Մաչինի, Խարշովայի և Թուլչայի մէջ: Այս զօրքերը մինչեւ հիմա հոն նստած են, բայց բան մը ընելու կարող չեն: Լիւտէր փաշան իր բանակը դէպի Պրութ կը տարածէ, և Իպրայիլն ու Կալաչը իր զօրքերուն գրաւել տուած է: Ասանկ ըլլալով, հաւանական չէ, որ Մաչինի, Խարշովայի ու Թուլչայի մէջ առանձին մնացած տասը հազար հոգին՝ այս քաղաքներէն դուրս ելլեն, ու Պուլղարիստանի ներսերը մտնալու համարձակին: Անոնք այժմ կեցած տեղերնին մնալը բաւական կը սեպեն, մինչեւ որ անկէ ալ վռնտուին, ինչպէս որ ուրիշ ամեն տեղերէ վռնտուեցան: Ղրըմէն եկած նամակներուն խօսքին նայելով, Լիւտէրս զօրավարը չէ թէ Տօպրոճա է, այլ Սեւաստոպոլի մէջ է եղեր: Դաշնակից զօրքերը թող տուեր են կ'ըսեն, որ այս զօրավարը տասը հազար հոգիով Սեւաստոպոլ մտնայ, որպէս զի դիւրութեամբ զինքը բռնեն: Կ'երեւայ որ Լիւտէրս զօրավարը Մէնչիքոֆ իշխանէն աւելի քաջասիրտ է. ըստ որում՝ առնուած զանազան տեղեկութիւններուն նայելով, Մէնչիքոֆ իշխանը դեռ Սեւաստոպոլ չէ մտած:

Տրապիզոնէն սեպտ. 23 թուով հեռաւեալ լուրերը կը գրեն մայրաքաղաքիս Ժուռնալին:

„Պայպուրդէն առնուած վերջին լուրերը կը ծանուցանեն, թէ գաղղիացի Պէլիւօ հրամանատարը սպաննող ապստամբ Պօշը–պօզուգներուն դէմ գացող Լօմէր էֆէնտին՝ ճիշդ տեղեկութիւններ առնելով Պայպուրդի մօտ Ասօր ըսուած գեղը ամրացած 500 աւազակներուն վրայ, 200 ձիաւորով վրանին գնաց: Սաստիկ կռիւէ մը ետեւ աւազակները Ասօրէն փախան: Լօմէր էֆէնտին ասոնցմէ քառսուն և ութ հոգի բռնեց, որոնց մէջ գտնուեցան նաև դժբաղդ Պէլիւօ հարիւրապետը սպաննող չարագործներէն հինգ հոգի: Այսպիսով սպաննողներուն ութը կառավարութեան ձեռքն անցան:

„Աւազակներուն գլուխն է եղեր Սահմուտ–Պէկ–Օղլու անուն մէկը, որ Ասօրի կռիւին մէջ վիրաւորուեր է, բայց երկրին գիտացողներուն օգնութեամբը կամ պաշտպանութեամբը փախեր ազատեր է:

„Չարագործներուն մնացած խումբը գիշերանց փախան ու Տրապիզոնի կուսակալութեան մէջ Նէտի–Փարա ըսուած գեղը քաշուեցան:

„Հիմա աղէկ հասկցուած է, որ այս վտանգաւոր մարդիկը խիստ ընդարձակ ճիւղեր և շատ գեղերու մէջ կամակիցներ ունին, և կառավարութեան գործակալներէն ոմանք կամ վատութեան կամ թուլութեամբ իրենց պարտաւորութիւնը ըստ արժանւոյն չեն կատարեր:

„Արդէն քանի մը անգամ ըսի, և այժմեան պարագաներուն մէջ պարտք կը սեպեմ կրկնել, թէ անկարգութիւնները այնչափ մեծ են, աւազակութիւնը, գողութիւնը և սպանութիւնները այնչափ հասարակ բան մը եղած են Տրապիզոնէն մինչեւ Էրզրում և Էրզրումէն մինչեւ Պայազիտի ճամբուն վրայ, որ անհրաժարելի հարկ մը եղած է պաշտօնատարներէն շատը և Անատոլուի կառավարութեան կերպը փոխել:

Անցեալ երկուշաբթի Թունուզի 50 թնդանօթով սաւագաստաւոր փրկաթոր և երեք փոխադրական նաւ Թունուզի զօրքով լեցուն մեր նաւահանգիստը հասան: Երէկ ալ այս չորս նաւերը ճամբայ ելան Չիրիք–Սու երթալու համար: Մուսթաֆա փաշա սպարապետին բանակը ամենեւին ձիաւոր չունի: Անհրաժարելի հարկ է, մանաւանդ թէ որ այս բանակը մօտերս պատերազմ պիտի ընէ նէ, գոնէ 1000 ձիաւոր շուտով խրկուի:

„Պայազիտէն և Կարսի բանակէն նոր լուր մը չկայ: Անհամբերութեամբ Էրզրումի սուրհանդակը կ'սպասուի, որպէս զի իմացուի, թէ օգոստոս ամսուն մէջ խաղաղներուն դարձուցած սպրանքները տէրերնուն տրուեցան մի, ինչպէս որ ռուսաց իշխանութիւնները խոստացեր էին:

Ապազիայի ու Մինկրէլիայի ծովեզերքներէն լուր չունինք:„

Կիրակի օրէն մինչեւ երէկ Սեւ ծովէն եկող անգլիական ու գաղղիական շոգենաւները դաշնակից զօրաց գործողութիւններուն վրայ կարեւոր լուր մը չբերին. բայց վերջին շոգենաւները կը հաստատեն, թէ Սեւաստոպոլի ռմբակոծութիւնը սկսելու վրայ է, հետեւաբար այսօր կամ վաղը կարեւոր լուրեր կ'սպասուի Ղրըմէն:

Կայսերական հրամանաւ Եգիպտոսի նախկին կուսակալ վախճանեալ Մէհէմմէտ Ալի փաշայի որդի Մէհէմմէտ Ալի փաշան՝ Արդարութեան բարձրագոյն ատենին անդամ անուանեցաւ Մուշիրութեան աստիճանաւ:

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԱՆԳՂԻԱ: Ուինտսորի մէջ պահպանութեան ընդհետեւակ զօրաց 46երորդ գունդին (ալայ) հրաման եղաւ Մալթա երթալու, ուսկից նաւ մտնելով Արեւելք պիտի գան:

ԳԱՂՂԻԱ: Սեպտեմբեր 15/27 ին Վ. Նաբոլէոն կայսրը Պուլոնէն հինգ փարսախ հեռու Տէվրի շրջականները 70 հազար զօրաց զինուորական փորձեր ընել տուաւ: Վ. Կայսրուհին ալ այս մեծ հանդէսին ներկայ էր:

— Մօնիթէօռ լրագիրը կը ծանուցանէ, թէ Աւստրիոյ կայսրը իր Փարիզ նստող դեսպանին ձեռօք Գաղղիոյ Վ. Նաբոլէոն կայսրը շնորհաւորեց, գաղղիական զօրքերուն Ղրըմի մէջ ունեցած պայծառ յաջողութեանցը համար, և այս պատերազմին վրայ եղած յոյսերուն ինք ալ սրտով միաբան ըլլալը ծանոյց:

ՌՈՒՍԻԱ: Պետրպուրկէն սեպտ. 14/26 թուով լուր կու տան, թէ Վ. Նիկողայոս կայսրը հրովարտակաւ արգիլեր է՝ գարի, հաճար վարսակ և ուրիշ արմտիք Աւստրիա տանելը:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ: Աթէնքէն սեպտեմբեր 25 թուով լուր կու տան, թէ Յունաստան նստող երկու գունդ գաղղիական և մէկ գունդ անգլիական զօրաց հրաման գացեր է Ղրըմ երթալու: Այսպիսով՝ հոն ծովային հետեւակ զօրաց վաշտ մը և թնդանօթաձիգ զօրաց և զինուորական ճարտարապետաց խումբերը պիտի մնան, մինչեւ որ ուրիշ նոր զօրք խրկուի գացողներուն տեղ:

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Թանզիմաթի ժողովը՝ հաստատուած օրէն՝ ամեն օր Բ. Դուռը կը գումարուի իրեն յանձնուած նոր բարեկարգութեանց օրէնքները քննելու ու պատրաստելու համար:

— Ալմայի պատերազմին մէջ վիրաւորեալ անգլիացի ու գաղղիացի զօրքերէն 500 հոգի՝ կատարելապէս առողջացած ըլլալով, անցեալ չորեքշաբթի անգլիական Խըռիս շոգենաւով մայրաքաղաքէս Ղրըմ գացին:

— Գաղղիական Բէբէլէ շոգենաւը անցեալ երեքշաբթի Վառնայէն 150 գաղղիացի հիւանդ զօրք բերաւ մայրաքաղաքս:

— Անգլիական Վէֆրլէօ շոգենաւը ուրբաթ օրը մայրաքաղաքս հասաւ Լիվերբուլէն՝ անգլիացւոց բանակին համար պաշար բերելով: 160 ալ զօրք և 34 զինուորական հրամանատար կար այս շոգենաւին մէջ:

— Անգլիական Սինէօ և Սֆինքս շոգենաւները շաբաթ օրը մայրաքաղաքս հասան Անգլիայէն, Լանքասթէրի հեռու գացող թնդանօթներ բերելով Սեւաստոպոլի պաշարմանը համար:

— Նոյն օրը Սեւ ծովէն անգլիական Հիմալայա շոգենաւը եկաւ, քանի մը վիրաւոր ու հիւանդ զօրքեր բերելով Սեւաստոպոլէն:

— Անցեալ երկու շաբթուան մէջ՝ 150 ի չափ գաղղիական պաշարակիր նաւ եկան մայրաքաղաքս, ամենն ալ պաշար բեռցած Գաղղիոյ զօրաց համար:

— Կայսերական նաւարանին մէջ գտնուած հին նաւերէն Մէհմուտիէ անուն կրկնայարկը՝ անցեալ շաբթու Սարայ Պուռնուին առջեւը հանուեցաւ պատերազմէն եկող անգլիացի վիրաւորները մէջը դրուելու համար:

— Տօքթէօռ Լըվի անուն Գաղղիացի զինուորական բժիշկը՝ երեք ուրիշ բժիշկներով, քառասունի չափ օգնականներով և քանի մը դեղագործներով կիրակի օրը մայրաքաղաքէս Ղրըմ գնաց՝ Սեւաստոպոլի մէջ հիւանդանոց մը հաստատելու երբոր այս քաղաքը առնուի:

— Այրոնի կողմերը աւազակութիւն ընող պէյալքներէն 28 հոգի անցեալ շաբաթ օրը Իզմիրէն Կ. Պոլիս բերուեցան:

— Կեսարիայէն սեպտեմբեր 17 թուով կը գրեն, թէ յիշեալ քաղաքին մէջ Օթ–Բազարը ըսուած տեղը հրդեհ պատահելով 40 ի չափ խանութ այրեր է:

— Ամասիայէն սեպտեմբեր 16/28 թուով կը գրեն, թէ քաղաքէն քանի մը ժամ հեռու Մէրլէքէ ըսուած գեղը՝ տաճիկ երիտասարդ մը քրիստոնեայ աղջիկ մը յափշտակեր է՝ մահմետականութեան դարձնելու և իրեն կին ընելու համար: Այս բանը իմացուելուն պէս, Գաղղիոյ ու Անգլիոյ հիւպատոսները տեղւոյն իշխանութեանը ազդարարութիւն ընելով, անմիջապէս զինուորներ խրկուեր են յափշտակողը բռնելու, որ գլխուն գալիքը իմանալով փախեր երեսը պահեր է. բայց կը յուսացուի որ պիտի բռնուի ու արժանապէս պատժուի: Խեղճ աղջիկը Ամասիա բերուեր է և իր ընտանեացը պիտի յանձնուի:

— Անցեալ հինգշաբթիէն ուրբաթ լուսնալու գիշերը ժամը վեց ու կէսին միջոցները՝ Սամաթիոյ դուրսը զօրանոցին ետեւի ծովեզերեայ տուներուն մէկէն հրդեհ ելլելով հինգ տուն ու երկու խանութ այրեցան:

— Հետեւեալ գիշերն ալ ժամը ութնին միջոցները Անատոլու գեղը յոյն գերդաստանի մը տունէն հրդեհ ելլելով, միայն այն տունը այրեցաւ:

— Երկուշաբթի օրը ժամը ութնին միջոցները արքունի փողերանոցին դիմացը փուռցայի փուռը բռնկելով այրեցաւ՝ առանց շրջակայ շէնքերուն վնաս մը ըլլալու:

— Երեքշաբթի օրը՝ ժամը երեք ու կէսին և ժամը հինգին միջոցները՝ մայրաքաղաքիս մէջ թեթեւ գետնաշարժներ եղան առանց վնաս մը պատճառելու։

— Երէկ իրիկուն ժամը տասն ու կէսին միջոցները Օրթագեղ Օլինձիլի-Գույու ըսուած տեղը հրեայի մը մը տանէ հրդեհ ելլելով, քիչ ժամանակի մէջ այնպէս սաստիկ կերպով ծաւալեցաւ, որ առաջքն առնել անհնար ըլլալով՝ մինչեւ գիշերուան ժամը վեցը տեւեց։ Բոլոր նաւամատոյցին մօտը եղած խանութներն ու տուները այրելէն զատ՝ ձորին երկայնութեամբ դէպ ՚ի ներս առաջ քալելով՝ այն կողմերը բոլոր մոխիր դարձուց։

Տէրութեան նախարարները և բազմաթիւ բարձրաստիճան պաշտօնակալներ ալ ահաւոր հրդեհին ներկայ էին, և շատ ջանք ըրին մարելու։

Այրած տուներուն և խանութներուն թուոյն վրայօք ճիշդ տեղեկութիւն մը դեռ չունինք. բայց չորս հարիւրի չափ տուն կը հաշուեն մեծագոյն մասը հրէայի, երկու հարիւրի չափ ալ խանութ։

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

ՍԿԶԲՈՒՆՔ ՍԵՂԱՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ *

ՀԱՏՈՒԱԾ Բ.

Պատմական տեղեկութիւն հին եւ նոր դրամատեղեանց վրայ։

1. Նախնեաց սեղանաւորութիւնը — 2 Վենետիկոյ դրամատեղիները — 3 Անգղիոյ դրամատեղիները — 4 Սկովտիոյ և Միացեալ Նահանգաց դրամատեղիները — 5 Գաղղիոյ դրամատեղիները — 6 Այլեւ այլ ազգաց դրամատեղիները։

Շարունակութիւն 138 թուոյն։

Վերջապէս ինչպէս կրնայ դրամատեղան մը բաւական աւանդ գտնալ, երբոր աւանդ տալու այն զօրաւոր դրդիչը՝ շահը՝ (ֆայիզ) կը պակսի վճարելու։ Անշուշտ, անանկ մարդիկ միշտ կը գտնուին, որ դրամատեղիներուն ձեռօք կատարել տալով յանձնարարութիւններնին իրենց բաւական վարձ համարելով շահ չեն փնտռեր, բայց ասոնք խիստ սակաւաթիւ մարդիկ են. առ հասարակ աւանդ տուողները աւելի կը ցանկան իրենց յանձնարարութեանցը ստացագին (քօմիսիօն) մը վճարել ու տուած աւանդնուն շահը առնել, քան թէ առանց շահ առնելու ստացագին չի վճարել։

Վերը տեսանք, որ Սկովտիոյ դրամատեղիները 10 միլիոն լիրայէն քիչ դրամագլխով և միայն 3,500.000 լիրայ շրջաբերութեամբ կարող եղեր էին 30 միլիօն լիրայ, այսինքն, իրենց դրամագլխոյն երեքպատիկը աւանդ գտնալու։ Այս դիւրութեան բոլոր պատճառն ալ հասկցանք՝ որ ստացութեան կարգաւորեալ ու հաստատ օրէնքէ մը զատ՝ գլխաւորապէս շահ վճարելնին էր։ Արդ, Օսմանեան դրամատեղանին 200 միլիօն դահեկան դրամագլուխը՝ Սկովտիոյ դրամատեղեաց գրեթէ մէկ վեցերորդ մասը ըլլալուն, թէ որ այս դրամատեղանը Սկովտիոյ մէջ եղածներուն վիճակը ու հանգամանքները ճիշդ մը ունենար, պէտք էր 5,000.000 լիրայ կամ իր դրամագլխոյն գրեթէ երեքպատիկը աւանդ գտնար, Բայց համարելով որ իր դրամական վիճակը 2 երրորդ մաս իր գտնալիք վստահութեանը դէմ է, գոնէ պէտք էր 1,666.650 լիրայ կամ իր դրամագլխոյն չափ աւանդ գտնար. թէ որ այսքան ալ չի կրնայ գտնալ, անշուշտ պատճառը՝ վերոյիշեալ պայմաններուն պակասութիւնը պէտք է համարուի։

Հիմա կրկին մեր պատմութեանը դառնալով՝ կ'ուզեմ Սկովտիոյ սեղանաւորաց մէկ ուրիշ բարի սովորութիւնը կամ մանաւանդ իմաստութեան ու խոհեմութեան օրինակը գիտցունել, որ եթէ ամեն երկիր գործածուելու ըլլայ, այն կործանիչ սնանկութիւնները և վնասակար առեւտրական տագնապները մեծ մասամբ կը պակսին։ Ահա այն բարի սովորութիւնը, որ մեծ ճշդութեամբ կը կատարեն։

Սկովտիոյ սեղանաւորներն ալ ինչպէս որ յայտնի է սեղանամուրհակ կը հատեն. բայց անոնք միայն Սկովտիոյ մէջ կ'անցնին։ Ասոնք՝ բոլոր շաբաթը իրենց մէջ առնել տալէն ետեւ՝ շաբթուան գլուխ ուրիշներէն եկած մուրհակները իրենց տիրոջը կու տան։ Աս բանին համար ամեն դրամատեղան Էտինպուրկի մէջ մէկ մէկ գործակալ ունի. որոնց ձեռօքը ամեն երկուշաբթի և ուրբաթ օրերը՝ այս գործողութիւնը կը կատարուի։ Հաւասարակշռութեան համար պակաս մնացած գումարը Լոնտոնի վրայ 10 օր վճարոր ունեցող փոխանակագրով մը կը վճարուին։ Այս կշիռներուն (պիլանս) վիճակը մեծ ուշադրութեամբ կը քննուին, և թէ որ անոնցմէ հասկցուի, որ սեղանաւորին մէկը անկարգ գործողութիւն մը կ'ընէ կոր, իսկոյն մէջ կը մտնան ու բռնի այն դրամատեղանը կանոնի կը բերեն։ Այս ամենաբարի սովորութենէն կամ մանաւանդ այս ցանկալի բանութենէն այն մեծ աղէկութիւնը կը ծագի՝, որ դրամատեղաններուն մէկը իր չափէն աւելի սեղանամուրհակ չի կրնար հատել ու հետեւաբար անոնք միշտ իրենց յարգովը մնալով՝ մէկու մ'ալ վնաս չըլլար։

Վերջապէս, Սկովտիոյ սեղանաւորութեան վրայ ըրած դիտողութիւններս վերջացնելէն առաջ՝ կ'ուզեմ նաեւ հին և նոր դրութեանց մէջ համառօտ բաղդատութիւն մը ընել նոյն իսկ Շառլ Քօքլէն տնտեսագէտին խօսքերովը, որուն կարծիքը սեղանաւորական գիտութեան մէջ մեծ հեղինակութիւն ունի։

« Երբոր մէկը կը բաղդատէ (կըսէ) Սկովտիոյ դրամատեղանաց սովորութիւնները (լա փաւթիք) Վենետիկի, Ամստերտամի ու Համպուրկի հին դրամատեղանաց սովորութեանցը հետ, ինքզինքը ուրիշ աշխարհք մը փոխադրուած կը գտնայ, ու զարմանալով կը չափէ կատարուած յառաջդիմութիւնները։ Վենետիկի, Ամստերտամի ու Համպուրկի մէջ՝ աւանդատուները դրամատեղանին պահելու կը վճարէին. նաեւ թեթեւ վարձք մը կը վճարէին ամեն մէկ փոխանցութեան. նոյնպէս վարձք մ'ալ աւանդնին ետ առած ժամանակնին կը վճարէին։ Բայց այս նոր դրութեանը մէջ կարգերը փոխուած են. հոս նոյն իսկ դրամատեղաններն են, որ շահու ձեւով վարձք մը կը վճարեն աւանդ տուողներուն. ինչու որ, հիմակու դրամատեղանները առած աւանդնին շահեցնելու որոշած են, ուր հինները՝ բոլորովին ետ կը կենային այս բանէն։ Այս երկու կերպ գործելուն մէջ տեղը խորունկ վիհ մը կայ. և այս հիմնական փոփոխութեան հետեւութիւններն ալ արդէն սկսան հասկցուիլ։

» Նախ և առաջ, շահ (ֆայիզ) առնելու յոյսը՝ մասնաւորաց սընտուկին մէջ պահուած գումարները դրամատեղանաց մէջ քաշելով աւանդոց գումարները աւելցուցին։ Իր աւելորդ (տիսփօնիպլը) դրամը՝ դրամատեղանը դնելու սովորութիւնը ընդհանուր եղաւ, մասնաւորներէն կարգ մը վաճառականաց անցաւ։ Ասանկով նոյն իսկ հաշուէ հաշիւ դրամ անցունելու սովորութիւնն ալ ընդհանուր եղաւ. ու հին դրամատեղանաց նպատակը՝ իրենց հիմնարկութեան այն մասնաւոր առարկան՝ որ դրամոց բազմածախ փոխադրութիւնը վերցնել էր, աւելի աղէկ ու կատարեալ կերպով կատարուեցաւ։

» Դարձեալ աւանդները առջի պէս միայն փոխանցութեանց չի ծառայեցին. խնայութեան ու կանոնաւոր կենաց միջոց մըն ալ եղան։ Ով որ քիչ անպէտ գումար մը դրամ ունեցաւ, կրցաւ զանիկայ շահու դնել, զանիկայ գործածելու ժամանակին սպասելով։ Նոյն կէտէն որչափ մեծ տնտեսութիւն (մէնաժման) եղաւ ընկերական հարստութեան մէջ, և ինչ յառատեւ ժրութիւն եղաւ անոր գործածութեանը մէջ։ Ասանկ գործի զօրութիւն չի մնաց, գտնուած դրամին ամենափոքր մասն անգամ իրեն ամեն օրուան պտուղն ունեցաւ։

» Աւանդներուն սովորութիւնը մերձաւորէ մերձաւոր մինչեւ ժողովրդեան ստորին կարգերը հասաւ։ Սկովտիոյ դրամատեղանները տեսան նաեւ, որ իրենք աւելի անակնկալ ու աւելի բարձր պաշտօն մը կը վարեն։ Իրենց ձեռքը հաւաքուած գտան հարուստին պատրաստ գումարներուն քով՝ աղքատին յամրագումար խնայութիւնները։ Դրամատեղանները՝ որ առաջինին (հարուստին) համար պահպանութեան, պահեստի (ռէզէռվ), նախազգուշութեան արկղեր էին, միւսին (աղքատին) համար խնայութեան ու դիզելու գանձարաններ եղան։ Խնայուածոց դրամատեղաններուն անունը (որ այսօր Անգղիոյ ու Գաղղիոյ մէջ ամեն աղքատին բերանն է) դեռ չի զուրցուած, Սկովտիոյ դրամատեղանները ընկերական նախազգուշութեան այն բարձր պաշտօնը շատ առաջ յաջողութեամբ կը կատարէին. նաեւ աւելի յարմար կերպով կարգաւորուած էին այս պաշտօնին համար քան թէ մեր հիմակու խնայուածոց դրամատեղանները. ինչու որ անոնք՝ ասոր անոր վարկ ընելով ու վաճառաթուղթ զեղչելով՝ առիթ կը գտնան իրենց աւանդները արդիւնաւորելու. անոնց (խնայուածոց դրամատեղաններուն) պէս պարտաւորեալ չէին բարկքնին չափաւորելու[1], և նեղ ու խիստ սահման մը չէին որոշեր աւանդոց գումարը անկէ անդին չանցունելու համար։ Ուստի աշխատասէր գործաւորը որ իրեն դրամը անոնց վստահցեր էր, կրնար իր հետզհետէ պատրաստած գումարներովը ու շահերուն աճեցուն դիզուելովը՝ առանց չափի ու ժամանակի աճեցնել, չէ թէ միայն հիւանդութեան ու անգործութեան օրերուն համար պահեստի գոյք մը ունենալու կերպով, այլ և անանկ, որ օր մը՝ ապրելու միջոց մը ստանալով իր գտնուած վիճակէն բարձրագոյնի մը ելլէ։ Մեծ և օգտակար հիմնարկութիւն, որ ժողովրդեան մէջ յոյսը սփռեց կարգի կանոնի գաղափարին ու ապագայի հոգին (գայկը) հետ մէկտեղ։ Այս կերպով Սկովտիոյ դրամատեղանները՝ շատոնց խնայուածոց դրամատեղաններուն գործը կը կատարէին, երբոր անոնք դեռ չէին ճանչցուեր, և այսօրուան օրս ալ՝ անոնց անհրաժեշտ (էնտիսփանսապլը) լրումն (քօմփլէման) են։ »

Սկովտիոյ դրամատեղանաց այս արժանաւոր գովութեանը որչափ որ ես ալ սրտանց կը միաբանիմ, այսու ամենայնիւ, պէտք է աս մէկ դիտողութիւնն ալ ընել, զոր արդէն վերն ալ յիշատակեցի. այսինքն, թէ որ այս դրամատեղանաց դրութենը մէջ անսահման երաշխաւորութեան ձախորդ սկզբունքը չըլլար, անշուշտ անոնց առած աւանդներուն մեծ մասը իրենց դրամագլխոյն մէջ կը մնար. որով դրամագլուխնին կը մեծնար, ու աւանդնին կը պակսէր, ու հետեւաբար ալ իրենց երաշխաւորութիւնը նոյն չափով կը պզտիկնար։ Անսահման երաշխաւորութեամբ՝ հիմայ այս դրամատեղանները միշտ իրենց աւանդոցը քիչ ժամանակէն ետ տրուիլը աչքի առջեւ ունենալով, զանոնք գործածած ժամանակնին պարտաւորեալ են ամեն բանէ աւելի անոնց ետ տրուելուն դիւրութիւնը փնտռելու։ Թէ որ այս անսահման երաշխաւորութիւնը չըլլայ, այն ժամանակը աւելի անոնց շահաւէտ գործածութեանը կը նային, որով աւելի հաստատ ու աւելի օգտակար կ'ըլլան թէ իրենք իրենց և թէ հասարակութեան։ Պէտի շարունակուի։

Օ. Բ.

* Տես թիւ 71-72-73-74-79-81-86-92-94-103 104-106-124-138։

1 Հոս Պ. Քօքլէն իրենց Երկրին խնայուածոց դրամատեղաններուն օրէնքներէն կը գանգատի։ Գաղղիոյ մէջ այս տեսակ դրամատեղանաց մէջ ձգուած դրամները 3000 ֆրանքէն անդին չեն կրնար անցնիլ. և անոնց բերած շահն ալ տարին հարիւրին չորսի որոշուած է օրինօք։

ՆՈՐԱՏԻՊ ՄԱՏԵԱՆՔ

Ա.

Տրամաբանութիւն կամ Արուեստ բանական։

Յօրինեալ ՚ի հանգուցեալ Պատուելի Գրիգոր վարժապետէ Փէշտըմալճեան։

Բ.

Բացատրութիւն հրաժարման և զգլման բանից սրբոց հարց, ետ և յիշեցուք, Աշխարհ ամենայն և Առաւօտ լուսոյ երգոց սրբոյն Ներսէսի Շնորհալւոյ։

Աշխատասիրեալ ՚ի Մկրտիչ վարդապետէ Արծրունեան։

Գ.

Տարերք իմաստասիրութեան Մէլքիօրայ։

Թարգմանեալ յիտալականէ ՚ի Հայ ՚ի Գաբրիէլ տրէ Պէտրոսեան Փօթիշեանցոյ։

Աս երեք գիրքերն ալ Երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց ազգային գերահռչակ վանքին մամուլէն ելած են մաքուր ու գեղեցիկ տպագրութեամբ։

Առաջինը՝ որ է հանգուցեալ Փէշտըմալճեան Պատուելիին յօրինած տրամաբանութիւնը՝ գովութեան կարօտութիւն չունի, բայց որով միայն հեղինակին անունը բաւական է գործին յարգը ճանչցնելու։

Երկրորդը բարեպաշտ և հոգեւոր անձանց համար դիւրիմաց ոճով գրուած գեղեցիկ և իմաստալից բացատրութիւն մըն է։ Աս գիրքին ետեւը ցանկ մը կայ Սուրբ Երուսաղէմի ազգային տպարանէն ելած բոլոր գիրքերուն։

Երրորդը հռչակաւոր Մէլքիօր Ճոյա իտալացի փիլիսոփային Տարերք իմաստասիրութեան անուամբ երեւելի գործին առաջին հատորն է ընտիր հայկաբանութեամբ թարգմանուած։ Արգոյ թարգմանիչը իր յառաջաբանին մէջ խոստացեր է միւս չորս հատորներն ալ թարգմանելու, որն որ ուսումնասէր ազգայնոց համար փափաքելի բան մըն է։ Կը յուսանք որ քիչ ժամանակէն պատուելի թարգմանչին խոստմունքը կատարուած կը տեսնանք՝ յօգուտ բանասիրաց ազգին։

Վերոյիշեալ երեք գիրքերը մայրաքաղաքիս հայ գրավաճառներուն քով կը գտնուին։ Առաջինին գինը 15 ղրուշ է. միւսներունը՝ տասն երկու։

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԴՐԱՄՈՑ ԱՐԺՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

ԹՂԹԱԴՐԱՄՈՎ

	ղրշ.	փրյ
Օսմանեան լիրա Մէճիտիէ	121	30
Անգղիական լիրա	132	30
Գաղղիոյ 20 ֆրանքնոց ոսկի	105	20
Ռուսի բօլ իմբէրիալ . .	108	20
Աւստրիոյ դրամից . . .	62	30
» մանչա . . .	61	20
Մէճիտիէ 20 նոց ոսկի . .	24	10
» » արծաթ .	24	»
Հինգ ֆրանքնոց արծաթ .	26	15
Գարգալանց	21	16
Քօլօնաթօ (տիրէկլի րիալ).	28	20
Րէճինա (դուշլու րիալ) .	27	20
Հինգնոց, քառնոց, հազարին	155	

ԽՄԲԱԳԻՐ=ՏՆՕՐԷՆ

Կ. Ս. ԻՒԹԻՒՃԵԱՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ Ի ՏՊԱՐԱՆԻ Յ. ՄԻՒՀԵՆՏԻՍԵԱՆ